

เหตุแห่งปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของมะทะซุวะกะ และภาพของพระอาจารย์ในบทละครโนเรื่องทะนิโก

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุของการเกิดปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของมะทะซุวะกะ 松若 ในบทละครโนเรื่องทะนิโก 「谷行」 และศึกษาภาพของพระอาจารย์ในฐานะอาจารย์ และฐานะหัวหน้าคณะเดินทางไปบ้ำเพ็ญตน ผลการศึกษาพบว่า ความกตัญญูของมะทะซุวะกะ ต่อแม่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เทพเจ้าเสด็จลงมา และดลบันดาลให้มะทะซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง แต่การเสด็จลงมาของเทพเจ้านั้นเกิดขึ้นจากความศรัทธาเริ่มของเหล่าพระภูเขาร่วมเดินทางไปด้วยกัน โดยเหล่าพระภูเขารู้สึกว่าตัวเองร้องขอต่อเทพเจ้าให้ลงมาช่วยเหลือ และเหตุที่เหล่าพระภูเขารู้สึกว่าตัวเองร้องขอต่อเทพเจ้าเพราะความต้องการของเหล่าพระภูเขาร่วมเดินทางให้พระอาจารย์มีชีวิตอยู่ต่อไป เพื่อให้พระอาจารย์สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะเดินทางพาพระภูเขารูปอื่น ๆ ไปบ้ำเพ็ญตนบนเขาได้สำเร็จ ส่วนผลการศึกษาภาพของพระอาจารย์พบว่า พระอาจารย์แสดงพฤติกรรมที่เป็นภาพด้านบวกในบทบาทอาจารย์โดดเด่นกว่าบทบาทหัวหน้า แต่แสดงพฤติกรรมที่เป็นภาพด้านลบในบทบาทหัวหน้ามากกว่าบทบาทอาจารย์

คำ

สำคัญ

บทละครโน, ทะนิโก, พระภูเขา, การฟื้นชีวิต, ความกตัญญู

Causes of the Miracle of the Resurrection of Matsuwaka and Image of the Teacher in the Noh Play: Tanikou.

Abstract

This research aims at studying causes of the miracle of the resurrection of Matsuwaka in the Noh play: Tanikou. The research also studies the image of the yamabushi leader as a teacher and leader of the yamabushi ascetic group. The research finds that Matsuwaka's filial piety for his mother is one of the causes of the deity coming down to resurrect him. However, the deity comes in response to the yamabushi's request for help. The cause of the yamabushi's request is the need to have the leader to go on living and lead them to fulfill their goal of ascetic practices on the mountain. Additionally, the research analyses the image of the yamabushi leader and finds that he has a very positive image as a teacher but a negative image as a leader.

Key words

Noh plays, Tanikou, yamabushi, resurrection, filial piety

1. ความนำ

คำว่า ทะนิโก 谷行 หมายถึง การลงโทษคนบาป โดยนำคนนั้นไปทิ้งในหุบเขา และโยนดิน หินลงไปเพื่อฝังทั้งเป็น การลงโทษนี้เป็นแนวปฏิบัติของยะมะบุมิ 山伏 (จากนี้ไปเรียกว่า พระภูเขา) กล่าวคือ หากมีผู้เจ็บป่วยระหว่างการเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขา ถือว่าผู้นั้นเป็นคนบาปต้องถูกลงโทษด้วยวิธีนี้ ความน่าสนใจของบทละครในเรื่องนี้ คือ การลงโทษคนด้วยการฝังทั้งเป็นในหุบเขาตามธรรมเนียมปฏิบัติของพระภูเขาซึ่งปรากฏในเรื่องนี้ไม่พบในวรรณคดีเรื่องอื่น และไม่พบในเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกปฏิบัติตนของพระภูเขา ดังนั้น บทละครในเรื่องทะนิโก จึงมีคุณค่าอย่างยิ่งในฐานะเป็นเอกสารสำคัญชิ้นหนึ่ง เพื่อใช้ประกอบการศึกษาเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติตนของพระภูเขาในยุคกลาง 中世 (ค.ศ. 1192-1603) ของญี่ปุ่น

2. เนื้อเรื่องโดยสังเขป

พระภูเขารูปหนึ่งเป็นพระอาจารย์ มีลูกศิษย์คนหนึ่งชื่อ มะทซุวะกะ 松若 ทั้งคู่เดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขาพร้อมกับบรรดาพระภูเขา แต่มะทซุวะกะป่วยระหว่างเดินทางจึงถูกนำไปทิ้งในหุบเขาและฝังทั้งเป็น หลังจากนั้น บรรดาพระภูเขาขอร้องเทพเจ้าให้ช่วยมะทซุวะกะให้ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ในที่สุด เทพกิงะกุจิจิน 伎楽鬼神 เหิรฟ้ายไปยังหุบเขาที่มะทซุวะกะถูกฝังและบันดาลให้มะทซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาสาเหตุของการเกิดปาฏิหาริย์การฟื้นชีวิตของมะทซุวะกะ
2. ศึกษาภาพของพระอาจารย์ในฐานะอาจารย์และฐานะหัวหน้าคณะเดินทางไปบำเพ็ญตนบนเขา

4. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาบทละครในเรื่องทะนิโก โดยใช้ต้นฉบับบทละครโนที่รวบรวมไว้ในหนังสือโยเกียวกุ ทะอิกัน 『謡曲大観』

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจบทบาทของพระอาจารย์ในฐานะอาจารย์ และในฐานะหัวหน้าคณะเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขา
2. เป็นแนวทางศึกษาและวิจัยตัวละครในวรรณคดีโบราณอื่น ๆ ของญี่ปุ่น

6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อะมะโนะ ฟูมิโอะ 天野文雄 เขียนบทความเรื่อง “ความคิดเห็นส่วนตัวต่อเรื่องทะนิโก” 「谷行」私註 (天野文雄, 1978) โดยกล่าวว่า ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดเรื่องกฎการลงโทษระหว่างการเดินทางไปบำเพ็ญตนในป่าของพระภูเขา แต่กฎของพระภูเขาที่ปรากฏในบทละครในเรื่องทะนิโก น่าจะมีอยู่จริง

อูโต โยะชิชิ 首藤善樹 เขียนบทความเรื่อง “ละครโนเรื่องทะนิโก กับวิถีแห่งพระภูเขา” 能(谷行)と修験道 (首藤善樹, 2003) โดยกล่าวว่า บทละครโนที่ปรากฏเรื่องราวของพระภูเขามีเป็นจำนวนมาก เพราะในสมัยมุโระมะชิ 室町 (ค.ศ. 1392-1573) ที่ละครโนถือกำเนิดขึ้นนั้นวิถีแห่งพระภูเขาได้แพร่หลายแล้ว พระอาจารย์ในเรื่องทะนิโก เป็นพระผู้มีสมณะศักดิ์สูงของแนวคำสอนมิกเกียว 密教 และเป็นผู้นำพระภูเขารูปอื่น ๆ เดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขาด้วย ส่วนการฝังพระภูเขาที่เจ็บป่วยระหว่างการเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขาหรือที่เรียกว่า ทะนิโก 谷行 นั้น ยังมีการลงโทษที่คล้ายกันแต่กระทำโดยบุคคลทั่วไป เรียกว่า อิมิโกะสุเมะ

石子詰め เป็นการลงโทษที่แพร่หลายตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในยุคกลาง 中世 (ค.ศ. 1192-1603) และยุคใหม่ 近世 (ค.ศ. 1603-1867) การลงโทษด้วยวิธีนี้แสดงให้เห็นความไม่ต้องการเห็นเลือดไหลออกมา

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยเรื่องทะนิโกมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับบทละครในเรื่องอื่น และยังไม่มียานวิจัยอื่นที่กำหนดประเด็นเหมือนกับงานวิจัยฉบับนี้

7. พันธิต์ด้วยความกตัญญู

มะทซุระถูกฝังทั้งเป็นแต่ต่อมาฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ความกตัญญูเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เทพเจ้าช่วยดลบันดาลให้มะทซุระฟื้นชีวิตขึ้นมาได้ แต่คำถามที่น่าสนใจคือ ความกตัญญูของมะทซุระจะเป็นความกตัญญูต่อแม่ หรืออาจารย์ เพราะเนื้อเรื่องของบทละครแสดงให้เห็นความผูกพัน 2 รูปแบบ ได้แก่ ความผูกพันระหว่างมะทซุระกับแม่ และความผูกพันระหว่างมะทซุระกับอาจารย์ ในที่นี้จะวิเคราะห์เรื่องความผูกพันทั้ง 2 รูปแบบ ดังนี้

7.1 ความผูกพันระหว่างมะทซุระกับแม่

ตัวละครแม่กับลูกในเรื่องนี้มีความผูกพันกันมาก สังเกตได้จากเนื้อเรื่องตอนที่แม่ได้รู้ข่าวว่าพระอาจารย์จะไปบำเพ็ญตนบนเขา แม่รู้สึกเป็นห่วงและกลัวว่าพระอาจารย์จะพาลูกของนางไปด้วย และยังมีบทขับร้องของแม่ขณะที่พระอาจารย์กลับเข้ามาพบอีกครั้งหนึ่งเพื่อขออนุญาตให้ลูกร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนบนเขาด้วย ดังนี้

『御身の父に後れし日より。唯一人子のひたすらに。身に添ふ時だに見ぬ隙は。露程だにも忘れず。思ふ心を思へかし。唯思ひとまり候へ

(佐成謙太郎, 1982, p. 1942)

ตั้งแต่พ่อเสียชีวิตไปก็มีลูกเพียงคนเดียวเป็นที่พึ่งพิง ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน หากไม่ได้เห็นหน้าลูกแม่เพียงไม่นานก็จะรู้สึกเป็นห่วง ดังนั้น ขอให้ลูกเลิกล้มความคิดที่จะไปบำเพ็ญตนบนยอดเขาเสีย

ข้อความข้างต้นเป็นบทขับร้องของแม่ที่กล่าวกับลูก โดยพยายามโน้มน้าวให้ลูกเลิกล้มความคิดที่จะเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขากับพระอาจารย์ ส่วนลูกในเรื่องนี้มีความห่วงใยแม่มากทั้งสภาพร่างกายและจิตใจของแม่ สังเกตได้จากการกลับมาดูแลแม่ยามเจ็บป่วย และการที่ลูกยืนยันว่าจะร่วมเดินทางไปกับพระอาจารย์นั้น ลูกปรารถนาไปบำเพ็ญตนเพื่อให้แม่หายป่วยจากไข้หวัด และให้แม่มีความสุขในภพปัจจุบัน ยิ่งกว่านั้น ตอนลูกได้รับแจ้งว่าต้องรับโทษด้วยการถูกฝังทั้งเป็นในหุบเขา ลูกไม่เสียดายชีวิต แต่รู้สึกเสียใจที่ทำให้แม่ต้องโศกเศร้าจากการเสียชีวิตของตน

7.2 ความผูกพันระหว่างมะทซุระกับอาจารย์

พระอาจารย์มีสถานภาพเป็นอาจารย์ และมะทซุระเป็นศิษย์ ทั้งคู่มีความผูกพันกันมาก สังเกตได้จากเนื้อเรื่องหลายตอน เช่น ตอนเริ่มเรื่อง พระอาจารย์เดินทางไปบ้านของศิษย์เพื่อกล่าวคำอำลาเพราะจะเดินทางไปบำเพ็ญตนบนเขา การที่พระอาจารย์เดินทางไปลาเช่นนี้ แสดงว่ามีความเป็นไปได้ที่ทั้งคู่มีความผูกพันกันมาก และยังมีบทสนทนาระหว่างพระอาจารย์กับแม่ของมะทซุระที่แสดงให้เห็นว่าพระอาจารย์เป็นห่วงศิษย์มาก ดังนี้

ワキ「さてはめでたう候。又近き間に峯入を仕り候程に。御暇乞の爲に参りて候

シテ「げにげに峯入とやらんは。大事の行とこそ承りて候へ。さて松若も御供にて候か

ワキ「幼き者の供すべき道にてはなく候 (佐成謙太郎, 1982, p. 1940)

ตัวละครรอง (พระอาจารย์) : นั่นเป็นเรื่องน่ายินดีแล้ว ข้าพเจ้ากำลังจะเดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขาในเร็ววันนี้ จึงมากล่าวคำอำลา

ตัวละครเอก (แม่) : การบำเพ็ญตนบนยอดเขาเป็นการปฏิบัติที่เข้มงวดมาก จะให้มะทซุระร่วมเดินทางไปด้วยหรือ

ตัวละครรอง (พระอาจารย์) : ไม่ใช่สิ่งที่สามารถพาคนอายุน้อยไปร่วมปฏิบัติได้

จากบทขับร้องข้างต้น พระอาจารย์ (ตัวละครรอง) ไม่อยากให้มะหะซุวะกะร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนด้วยเพราะอายุน้อยอยู่ จึงกล่าวปฏิเสธกับแม่ของมะหะซุวะกะ (ตัวละครเอก) ไป ยิ่งกว่านั้น พระอาจารย์ยังแสดงความอาลัยอาวรณ์ลูกศิษย์มากถึงขนาดยอมตายตาม ยอมถูกฝังทั้งเป็นหลังจากศิษย์ได้รับโทษด้วยการฝังทั้งเป็นในหุบเขาแล้ว

7.3 แม่ กับ อาจารย์

ความผูกพันระหว่างมะหะซุวะกะกับแม่เป็นการแสดงพฤติกรรมห่วงใยแบบสองทาง คือ ลูกห่วงใยแม่ และแม่ห่วงใยลูก ลูกแสดงความกตัญญูต่อแม่ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การกลับไปดูแลแม่ยามป่วย ซึ่งแตกต่างจากความผูกพันระหว่างมะหะซุวะกะกับอาจารย์ที่เป็นการแสดงพฤติกรรมห่วงใยแบบทางเดียว คือ อาจารย์ห่วงใยศิษย์ ไม่มีเนื้อเรื่องตอนใดเลยที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมความห่วงใยและการแสดงความกตัญญูของมะหะซุวะกะต่ออาจารย์ ความรักของอาจารย์ที่มีต่อมะหะซุวะกะอาจเป็นความรักเพียงข้างเดียวที่ไม่ได้รับการตอบสนองจากอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น หากความกตัญญูเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เทพเจ้าช่วยคลบนันดาลให้มะหะซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมาได้ อาจกล่าวได้ว่าความกตัญญูของมะหะซุวะกะนั้นเป็นความกตัญญูต่อแม่มากกว่าที่จะเป็นความกตัญญูต่ออาจารย์ ยิ่งกว่านั้น ยังมีเหตุผลอีกประการหนึ่งที่อาจใช้สนับสนุนว่าความกตัญญูของมะหะซุวะกะเป็นความกตัญญูต่อแม่ คือ การใช้คำว่า “ความกตัญญู” หรือโคโก 孝行 ในเรื่องทะนิโก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณเป็นคุณธรรมที่ปรากฏในบทละครโนหลายเรื่อง โดยเรื่องทะนิโกมีการใช้คำว่า “ความกตัญญู” หรือโคโก 孝行 ทั้งหมด 3 ครั้ง ครั้งแรกเป็นบทขับร้องของนักร้องประสานเสียง บรรยายความรู้สึกปีติจนน้ำตาไหลของแม่และพระอาจารย์เมื่อได้ยินเหตุผลจากมะหะซุวะกะที่ต้องการร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตนกับพระอาจารย์ว่า ต้องการให้แม่ได้มีความสุขในภพปัจจุบัน ดังนี้

地下歌『かきくどきたるその氣色。師匠も母も諸共に。あはれ孝行の深きや涙なるらん
(佐成謙太郎, 1982, p. 1942)

นักร้องประสานเสียง : ทั้งพระอาจารย์และแม่ต่างร้องให้ด้วยความประทับใจในความกตัญญูอันลึกซึ้งดังที่มะหะซุวะกะกล่าวยืนยัน

การใช้คำว่า “ความกตัญญู” หรือโคโก 孝行 ครั้งที่สองเป็นบทขับร้องของพระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุเขาดอนออกเดินทางไปบำเพ็ญตนพร้อมกับมะหะซุวะกะ ดังนี้

ワキ、ワキヅレ『今日思ひ立つ道のべの。今日思ひ立つ道のべの。たよりぞ深き志。唯孝行の心力に。馬はあれども徒歩に行く。

(佐成謙太郎, 1982, p. 1944)

ตัวละครรองและผู้ติดตามตัวละครรอง (พระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุ) : วันนี้ออกเดินทางด้วยความคิดคำนึง วันนี้ออกเดินทางด้วยความคิดคำนึง ด้วยจิตแห่งความกตัญญูลึกซึ้งต่อแม่ จึงเดินทางด้วยเท้าแม้จะเป็นสถานที่ที่สามารถเดินทางไปด้วยม้า

จากความหมายของบทขับร้องข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ทั้งพระอาจารย์ (ตัวละครรอง) และบรรดาพระภิกษุที่ร่วมเดินทาง (ผู้ติดตามตัวละครรอง) เห็นตรงกันว่า มะหะซุวะกะมีความกตัญญูต่อแม่ และการเดินทางด้วยเท้าแทนการใช้ม้า แสดงถึงความมุ่งมั่นซึ่งความหมายของบทขับร้องข้างต้น อาจสื่อถึงความมุ่งมั่นในการแสดงความกตัญญูต่อแม่ของมะหะซุวะกะ ขณะเดียวกัน ยังอาจสื่อถึงความมุ่งมั่นของพระอาจารย์และบรรดาพระภิกษุที่เดินทางไปบำเพ็ญตนบนยอดเขาได้อีกด้วย

การใช้คำว่า “ความกตัญญู” หรือโคโก 孝行 ครั้งที่สามเป็นบทขับร้องของนักร้องประสานเสียงตอนท้ายเรื่อง หลังจากมะหะซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

行者は喜悅の色をなし。慈悲の御手に髪を撫で。善哉善哉孝行切なる。心を感じるぞとて。歸らせ給へば伎樂も共に。

(佐成謙太郎, 1982, p. 1952)

เอ็นโนะเกียวจะ แสดงสีหน้าแห่งความยินดี และใช้มือลูบเส้นผมของมะทซุวะกะด้วยความเมตตา พร้อมกับกล่าวว่า ช่างน่าประทับใจและขอชื่นชมจิตใจที่ กตัญญูอย่างลึกซึ้ง หลังจากกล่าวจบแล้วก็เสด็จกลับไป เทพกิงะกุจิน ก็เช่นกัน

จากการใช้คำว่า “ความกตัญญู” ทั้งหมด 3 ครั้งในเรื่องทะนิโก พบว่า บทขับร้องครั้งแรกและครั้งที่สองแสดงความหมายชัดเจนว่าเป็นความกตัญญูของมะทซุวะกะต่อแม่ ส่วนบทขับร้องครั้งที่สาม แม้จะไม่ได้ระบุว่า มะทซุวะกะแสดงความกตัญญูต่อใคร แต่จากเนื้อเรื่อง ทั้งหมดที่แสดงพฤติกรรมความกตัญญูของมะทซุวะกะต่อแม่ จึงกล่าวได้ว่าความกตัญญูดังกล่าวเป็นการแสดง พฤติกรรมของมะทซุวะกะต่อแม่

8. เบื้องหลังการร้องขอให้มะทซุวะกะฟื้นชีวิต

เหตุผลประการหนึ่งที่เทพเจ้าช่วยดลบันดาลให้ มะทซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมาคือ ความกตัญญูของมะทซุวะกะ ต่อแม่ อย่างไรก็ตาม เทพเจ้าไม่ได้เสด็จลงมาจากสวรรค์เอง แต่เกิดจากการวิงวอนร้องขอจากเหล่าพระภูเขารูปอื่น เดินทางไปบำเพ็ญตบาศกับพระอาจารย์ โดยทุกรูปเห็นว่า พลังกุศลที่เคยสะสมมาจากการปฏิบัติตนนั้นควรนำมา ใช้ในยามจำเป็นเช่นนี้ ฌุโด โยะมิกิ 首藤善樹 อธิบาย คำว่า พลังกุศล หรือ เกียวโตะกุ 行徳 ว่าหมายถึง ผลบุญหรือพลังพิเศษที่ได้รับจากการฝึกฝนบำเพ็ญตบาศ โดยเชื่อกันว่าผลการบำเพ็ญตบาศอย่างเข้มงวดจะส่งผลให้ พระภูเขามีพลังพิเศษเหนือมนุษย์ (首藤善樹, 2003, p. 42) ประเด็นที่น่าสนใจคือ พระภูเขเหล่านี้เป็นผู้เสนอ ให้พระอาจารย์นำมะทซุวะกะไปฝังทั้งเป็น แล้วเหตุใดจึง กลับเสนอให้ชุบชีวิตมะทซุวะกะ ขึ้นมาอีกครั้ง

พระอาจารย์เป็นพระภูเขและอยู่ในฐานะหัวหน้า คณะเดินทางไปบำเพ็ญตบาศ ในขณะนี้พระภูเขารูปที่ ทำหน้าที่ร้องหัวหน้า 1 รูป ส่วนพระภูเขารูปอื่น ๆ เป็นผู้ ติดตาม หลังจากพระภูเขาลำดับมะทซุวะกะทั้งเป็นแล้วพระ อาจารย์ขอร้องให้ฝังตนทั้งเป็นด้วย ซึ่งหากพระภูเขารูป

อื่น ๆ ปฏิบัติตามคำขอร้องของพระอาจารย์แล้วคณะเดินทางนี้ต้องขาดหัวหน้าคณะไป การขาดหัวหน้าคณะน่าจะส่งผลกระทบอย่างสูงต่อการเดินทางครั้งนี้ถึงขนาด พระภูเขารูปอื่นไม่ยอมฝังพระอาจารย์ทั้งเป็น ดังบทขับ ร้องซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของหัวหน้าคณะเดินทาง ดังนี้

重ゾレ「はや日のたけて候。急ぎ御立ちあらうずるにて候

ワキ「愚僧は罷り立つまじく候

重ゾレ「先達の御立ちなく候ひては。われ等は何と仕り候べき。唯急いで御立ち候へ

(佐成謙太郎, 1982, p. 1949)

ผู้ติดตามหลัก (ร้องหัวหน้า) : พระอาทิตย์ขึ้นสูงมากแล้ว ขอเชิญท่านรีบลุกขึ้นเถิด

ตัวละครรอง (พระอาจารย์) : ข้าพเจ้าจะยังไม่ไปไหน

ผู้ติดตามหลัก (ร้องหัวหน้า) : หากท่านหัวหน้าไม่ลุกขึ้นแล้วพวกเราจะต้องทำอะไรต่อไปได้อีก ขอเชิญท่านรีบลุกขึ้นเถิด

ดังนั้น การที่เหล่าพระภูเขารูปอื่นต้องการให้มะทซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมา นั้น มีความเป็นไปได้สูงที่สาเหตุมาจาก ความต้องการให้พระอาจารย์มีชีวิตอยู่ต่อไป และให้พระอาจารย์สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะเดินทางพาพระภูเขารูปอื่น ๆ ไปบำเพ็ญตบาศจนสำเร็จ และยังอาจสามารถกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากความกตัญญูของมะทซุวะกะต่อแม่แล้ว ความต้องการให้พระอาจารย์มีชีวิตอยู่ต่อไปเป็นเหตุอีกประการหนึ่งที่นำไปสู่การดลบันดาลของเทพเจ้าให้มะทซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง

9. หนึ่งคนสองบทบาท

พระอาจารย์ในเรื่องนี้แสดง 2 บทบาท ได้แก่ พระอาจารย์ซึ่งเป็นพระภูเข แสดงบทบาทเป็นอาจารย์ของ มะทซุวะกะ และบทบาทเป็นหัวหน้าคณะเดินทาง จากนี้ไปจะวิเคราะห์ภาพของพระอาจารย์โดยพิจารณาจาก พฤติกรรมทั้งหมดที่พระอาจารย์แสดงในเรื่องทะนิโก

การวิเคราะห์ภาพในบทบาทของอาจารย์จะตัดสินว่าเป็นภาพด้านบวกเมื่อพฤติกรรมนั้น แสดงถึงความผูกพันระหว่างอาจารย์และศิษย์ หรือความห่วงใยของอาจารย์ที่มีต่อศิษย์ และตัดสินว่าเป็นภาพด้านลบเมื่อพฤติกรรมนั้นส่งผลเสียต่อศิษย์ ส่วนการวิเคราะห์ภาพในบทบาทของหัวหน้าคณะเดินทาง จะตัดสินว่าเป็นภาพด้านบวกเมื่อพฤติกรรมนั้นส่งผลดีต่อพระภุชเฐรปูอื่นที่ร่วมเดินทางด้วยกัน และตัดสินว่าเป็นภาพด้านลบเมื่อพฤติกรรมนั้นส่งผลเสียต่อพระภุชเฐรปูอื่น ผลการวิเคราะห์ภาพของพระอาจารย์แสดงในตารางต่อไปนี้

เป็นในหุบเขาเพราะเชื่อว่าคนป่วยคือคนบาป หากมีคนบาปร่วมเดินทางด้วยต่อไป อาจเกิดเหตุร้ายต่อผู้ร่วมเดินทางคนอื่น ๆ ได้ แต่พระอาจารย์กลับไม่ยอมสูญเสียมะห์ซุวะกะ เขายอมเสี่ยงต่อการเผชิญเหตุการณ์ร้ายที่อาจเกิดขึ้นกับคณะพระภุชเฐรปูเขาด้วยการแสดงพฤติกรรมที่ 3 (ปกปิดอาการไข้หวัดของมะห์ซุวะกะ) ซึ่งในบทบาทเป็นอาจารย์ ถือว่าเป็นภาพด้านบวกของพระอาจารย์เพราะแสดงความห่วงใยศิษย์โดยเกรงว่า หากเปิดเผยความจริงเรื่องไข้หวัด ศิษย์จะต้องถูกลงโทษ แต่ในบทบาทเป็นหัวหน้าแล้วถือว่าเป็นภาพด้านลบเพราะไม่ส่งผลดี

ตารางที่ 1: ภาพด้านบวกและลบของพระอาจารย์

(เครื่องหมาย + แสดงภาพด้านบวก และเครื่องหมาย - แสดงภาพด้านลบ ส่วนเครื่องหมาย X แสดงว่าพฤติกรรมนั้นไม่เกี่ยวข้องกับบทบาทเป็นหัวหน้า)

พฤติกรรม	บทบาทเป็นอาจารย์	บทบาทเป็นหัวหน้า
1. ไปกล่าวคำอำลาที่บ้านมะห์ซุวะกะ	+	X
2. ไม่ต้องการให้ศิษย์ร่วมเดินทางไปบำเพ็ญตน	+	X
3. ปกปิดอาการไข้หวัดของมะห์ซุวะกะ	+	-
4. อนุญาตให้นามะห์ซุวะกะไปฝั่งทั้งเป็น	-	+
5. ขอร้องให้ฝั่งตนทั้งเป็น (ตายตามมะห์ซุวะกะ)	+	-
6. ร่วมวิงวอนขอร้องต่อเทพเจ้า	+	X

ที่มา: สรุปโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 1 พบว่า พฤติกรรมของพระอาจารย์มีทั้งหมด 6 พฤติกรรม พฤติกรรมที่ 3 (ปกปิดอาการไข้หวัดของ มะห์ซุวะกะ) 4 (อนุญาตให้นามะห์ซุวะกะไปฝั่งทั้งเป็น) และ 5 (ขอร้องให้ฝั่งตนทั้งเป็น) เป็นพฤติกรรมที่แสดงทั้งภาพด้านบวกและลบของพระอาจารย์ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบทบาทของพระอาจารย์ว่าเป็นอาจารย์หรือเป็นหัวหน้า พระอาจารย์เป็นพระภุชเฐรปูและยังเป็นหัวหน้าเดินทางไปปฏิบัติตนด้วย แต่กลับพยายามปกป้องไม่ให้ผู้อื่นรู้วามะห์ซุวะกะกำลังป่วยอยู่ พระอาจารย์จึงใจเลเหลยการลงโทษด้วยการฝั่งคนบาปทั้งเป็นในหุบเขา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระอาจารย์ให้ความสำคัญแก่เรื่องส่วนตัวมากกว่าเรื่องของส่วนรวม กล่าวคือ การฝั่งคนป่วยทั้ง

ต่อพระภุชเฐรปูอื่น ๆ ที่ร่วมเดินทางด้วยกัน

พฤติกรรมที่ 4 (อนุญาตให้นามะห์ซุวะกะไปฝั่งทั้งเป็น) มะห์ซุวะกะเป็นไข้หวัด ต้องได้รับโทษ พระอาจารย์จึงจำยอมอนุญาตให้นามะห์ซุวะกะไปฝั่งทั้งเป็นในหุบเขา ซึ่งในบทบาทเป็นหัวหน้า ถือเป็นภาพด้านบวกเพราะรักษาระธรรมเนียมปฏิบัติของพระภุชเฐรปูเขา และเป็นการเห็นแก่ส่วนรวมที่ไม่ยินยอมให้คนบาปร่วมเดินทางด้วยต่อไป แต่ในบทบาทเป็นอาจารย์ ถือเป็นภาพด้านลบเพราะไม่แสดงให้เห็นความห่วงใยหรือความผูกพันระหว่างอาจารย์และศิษย์

พฤติกรรมที่ 5 (ขอร้องให้ฝั่งตนทั้งเป็น) พฤติกรรมนี้แสดงภาพด้านบวกในบทบาทเป็นอาจารย์ เพราะแสดง

ถึงความผูกพันอย่างลึกซึ้งระหว่างอาจารย์กับศิษย์ถึงขนาดยอมตายตามกันไป แต่แสดงภาพด้านลบในบทบาทเป็นหัวหน้าเพราะการขอร้องเช่นนั้นแสดงให้เห็นว่า พระอาจารย์คำนึงถึงเรื่องส่วนตัวเกี่ยวกับมะที่ซุวะกะ แต่ไม่คำนึงถึงเรื่องส่วนรวมของเหล่าพระภิกษุ พระอาจารย์ไม่เห็นแก่อนาคตของเหล่าพระภิกษุที่ต้องขาดหัวหน้าเดินทาง

จากที่กล่าวมาข้างต้นเรื่องพฤติกรรมของพระอาจารย์พบว่า จากจำนวนพฤติกรรมทั้งหมด 6 พฤติกรรม ภาพด้านบวกในบทบาทอาจารย์มีจำนวน 5 พฤติกรรม ส่วนภาพด้านบวกในบทบาทหัวหน้ามีเพียง 1 พฤติกรรม เท่านั้น ขณะที่ภาพด้านลบในบทบาทอาจารย์มี 1 พฤติกรรม ส่วนภาพด้านลบในบทบาทหัวหน้ามี 2 พฤติกรรม จึงอาจกล่าวได้ว่า พระอาจารย์แสดงพฤติกรรมที่เป็นภาพด้านบวกในบทบาทอาจารย์โดดเด่นกว่าบทบาทหัวหน้า แต่แสดงพฤติกรรมที่เป็นภาพด้านลบในบทบาทหัวหน้ามากกว่าบทบาทอาจารย์

10. สรุป

เนื้อเรื่องของทะนิโก แสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างมะที่ซุวะกะกับแม่ และมะที่ซุวะกะกับอาจารย์ แต่พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูนั้นมีเพียงความ

กตัญญูของมะที่ซุวะกะต่อแม่ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ท่านเอ็นโนะเกียจะ มีบัญชาให้เทพกิงะกุจิน ไปช่วยให้มะที่ซุวะกะฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง แต่การเสด็จลงมาของเทพเจ้านั้นเกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของบรรดาพระภิกษุที่อยากให้พระอาจารย์มีชีวิตอยู่ต่อไป เพื่อให้พระอาจารย์สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะเดินทางพาพระภิกษุรูปอื่น ๆ ไปบำเพ็ญตนบนเขาได้สำเร็จ พระอาจารย์ในเรื่องทะนิโก แสดงบทบาท 2 ประการ ได้แก่ อาจารย์ของมะที่ซุวะกะ และหัวหน้าคณะเดินทางของบรรดาพระภิกษุ จากพฤติกรรมของพระอาจารย์ในเรื่องนี้ พบว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ของพระอาจารย์ในฐานะอาจารย์ของมะที่ซุวะกะ ส่วนมากเป็นภาพด้านบวก กล่าวคือ พฤติกรรมนั้นแสดงให้เห็นความห่วงใย การปกป้องลูกศิษย์ให้พ้นจากอันตราย ความผูกพันระหว่างอาจารย์และศิษย์ มีเพียงพฤติกรรมเดียวเท่านั้นที่ส่งผลเสียต่อมะที่ซุวะกะ คือ การอนุญาตให้บรรดาพระภิกษุนำมะที่ซุวะกะไปฝังทั้งเป็น ส่วนในฐานะหัวหน้าคณะเดินทางนั้น พระอาจารย์แสดงพฤติกรรมที่เป็นภาพด้านลบมากกว่าบทบาทอาจารย์ กล่าวคือ พฤติกรรมนั้นไม่ส่งผลดีต่อพระภิกษุที่ร่วมเดินทาง ซึ่งมี 2 พฤติกรรม ได้แก่ ปกปิดการใช้หัตถ์ของมะที่ซุวะกะ และขอร้องให้ฝังตนทั้งเป็นเพื่อตายตามมะที่ซุวะกะ

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] 天野文雄 (1978). 「谷行」私註. 能楽タイムズ, 321, 3.
- [2] 北原保雄 (2006). 『新編古典』. 東京: 大修館書店.
- [3] 佐成謙太郎 (1982). 『謡曲大観 第三巻』. 東京: 明治書院.
- [4] 首藤善樹 (2003). 「能〈谷行〉と修験道」. 観世, 70(5), 38-43.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Affiliation: Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Corresponding email: winaitaiyo@hotmail.com